

ИСТОРИЈСКЕ И МИТОЛОШКЕ ПРЕДСТАВЕ О ВАМПИРИМА У КОНТЕКСТУ ПОПУЛАРНЕ КУЛТУРЕ

Мит о „живом мртвацу“ је вековима уназад служио као инспирација бројним уметницима чија су дела допринела генерисању одређене представе о вампирима у контексту популарне културе. Роман ирског аутора Брема Стокера колевку вампиризма неоправдано је сместио у суседну Румунију, иако је политеистичка позадина српске културне традиције у значајној мери допринела његовом формирању, а историјске хронике сведочиле о вампирским деловањима на подручју наше земље. Лик вампира у уметности и колективној свести већег дела популације и даље своје упориште проналази у српским фолклорним предањима, премда је на вишедеценијском плану претрпео драстичну трансформацију из антагонисте у протагонисту.

Кључне речи: вампири, вампиризам у Србији, вампири у популарној култури, вампири у књижевности, вампири на филму.

Савремене представе о вампирима као митолошким бићима обележиле су бројна уметничка остварења XX и XXI века. Њихова мистична, интригантна и необјашњива природа већ деценијама уназад инспирише тематику најпопуларнијих филмских и серијских садржаја који комерцијализацијом мита о вампирима трајно мењају његову традиционалну, изворну перцепцију. Сведоци смо чињенице да кинематографске визије вампиризма континуирано опстају у модерној поп култури дајући овом феномену нову и сасвим

* zorana.djukic92@gmail.com

другачију димензију која се постепено удаљава од првобитне. Истраживачке студије посвећене проучавању легенде о вампирима можемо окарактерисати као веома исцрпне, будући да обједињују неколико различитих аспеката, почев од историјског, преко етнолошког, све до савремених, литерарних и филмских представа о овим натприродним бићима које жанровски варирају од хорора до романтичне комедије.

Да бисмо прецизно утврдили улогу вампиризма у савременом културолошком контексту, најпре морамо открити колевку овог мита. С тим у вези, осврнућемо се на историјске изворе из XVIII века и до данас нерасветљене натприродне активности на територији наше земље које су под интензивним утицајем народне религије окарактерисане као вампирске. На тај начин, упоредићемо традиционалне српске митове о вампирима са њиховим актуелним виђењем у данашњој популарној култури и установити како је и услед чега суседна Румунија Србији „преотела“ вампирски бренд.

Бавећи се овом темом не можемо а да се не упитамо – *да ли је вампиризам мит или стварност?* Стиче се утисак да су вампири већ вековима међу нама. Веровање у вампире и њихова деловања распрострањено је широм света, има историју дугу чак 5000 година и чини део неких од најразвијенијих и најстаријих људских цивилизација, попут сумерске и акадске (McLeod 2010: 4). У том смислу, митови о вампирима се могу поредити са митовима о потопу. Штавише, верује се да је први писани документ пронађен у археолошким истраживањима била магијска бајалица написана 4000 п.н.е. намењена протеривању демона, односно вампира (Vane 2010: 7). Од тада, предање о „живим мртвацима“ и „крвопијама“ циркулише међу културама градећи инхерентну слику о злом демону који сеје смрт.

Међутим, вампири и њима слична демонска бића умногосте се разликују у зависности од културе у оквиру које их проучавамо. На територији Мексика митска слика о вампирима пренесена је из мајанске културне традиције која је неговала култ крвожедног и суровог бога слепих мишева, извесног Камазоца (Kamatzotz). Кинези, с друге стране, верују у Ђианг Шија (Jiang Shi), створење које ноћу напада

своје жртве, док се преко дана крије у пећинама и ковчезима, а Јапанци у Кјукецукија (Kyūketsuki). На тлу аустралијског континента распредане су легенде о Јара-ма-иха-хуу (Yama-who) или ти човеку-жаби, док се у традицији западне Африке, односно Гане, бележи постојање вампириког натприродног створења по имену Сасабонсам (Sasabonsam). Ипак, деловање вампира какве популарна култура данас познаје у највећој мери је забележено на просторима Старог континента. Арапски хроничар Ал Масуди је још 950. године у својим списима описао ритуале јужноевропских паганских народа који укључују испијање крви жртвоване животиње (Kallen 2011: 5). Они који су практиковали овакве и сличне обредне ритуале, до почетка XI века сматрани су вампирима. Ипак, интересовање за вампиризам у Европи почело је нагло да се испољава тек у XVII и XVIII веку, што је уједно и временски оквир у који можемо сместити етнографску грађу домаћих извора. Бизарни смртни случајеви који су у том периоду потресали територију данашње Србије привукли су пажњу европских хроничара који су у жељи за сензационалним открићима путовали кроз наша села и записивали најразличитије појаве за које се веровало да су повезане са деловањем вампира. Захваљујући страним путописима дотадашња усмена народна предања била су систематизирана и представљена као фолклорна атракција народа источне и јужне Европе. На тај начин, аустријске хронике, уз познати хорор роман *Дракула* (*Dracula*) ирског писца Брема Стокера (Bram Stoker) о вампирском лику румунског кнеза Влада Цепеша, постају основа за проучавање и испитивање вампиризма у свету. Из истих разлога се на европској мапи вампирских деловања посебно уцртавају границе ових двеју земаља.

Премда је савремено српско друштво наизглед у потпуности окренуто ка хришћанској православној религији, традиционална, древна предања, веровања и митови говоре супротно. Изузетно интензивна политеистичка прошлост нашег народа вековима се успешно одупире ригидном процесу христјанизације о чему сведоче различити преживели магијски и природни култови, обичаји, обреди, фантастична веровања, приче и легенде. У оквиру традиције српске

народне религије посебно место заузима култ мртвих којим се уједно наглашава и њен анимистички карактер. Уверење да душе покојника након смрти настављају свој пут и враћају се у хтонски свет из кога су и поникле, генерисало је потребу за обављањем низа најразличитијих обреда чији је циљ коначно упокојење и проналажење вечног мира. Бојазан од безритуалних сахрањивања оправдана је старим веровањем у демонска бића, такозване „лутајуће душе“, којима припадају *некршћеници* (деца преминула пре крштења), *вешћице* и најзад *вампири*. Због своје мистичне природе и најјезивијих легенди, вампир је у српској културној традицији заузео једну од централних улога, а приче испредане на територији наше земље за кратко време су привукле пажњу светске јавности која не јењава до данас. Са тенденцијом да сагледамо комплетну митолошку визију српског народа о вампирима, фокусираћемо се на тврдње Вука Стефановића Карацића према којима су вампири (или вукодлаци како их другачије назива) у нашој културној свести представљени на следећи начин:

Вукодлак се зове човјек у кога (по приповијеткама народнијем) послје смрти 40 дана уђе некакав ђаволски дух и оживи га (повампирити се). По том вукодлак излази ноћу из гроба и дави људе по кућама и пије крв њихову. Поштен се човјек не може повампирити, већ ако да преко њега мртва прелети каква тица, или друго какво живинче пријеђе; за то свагда чувају мрца да преко њега што не пријеђе. Вукодлаци се највише појављују зими (од Божића па тамо дао Спасова дне). Како почну људи много умирати по селу, онда почну говорити да је вукодлак у гробљу (гђе који почну казивати да су га гђе ноћу виђели с покровом на рамену), и стану погађати ко се повампиритио. Кашто узму врана ждријепца без биљеге, па га одведу на гробље и преводе преко гробова у којима се боје да није вукодлак; јер кажу да такви ждријебац неће, нити смије, пријећи преко вукодлака. Ако се о ком увјере и догоди се да га ископавају, онда се скупе сви сељаци с глоговијем кољем (јер се он само глогова коца боји): за то говоре кад га спомену у кући: „на пут му броћ и глогово трње“ – јер су и бротњаци покривени глоговим трњем), па раскопају гроб, и ако у њему нађу човјека да се није распао, а они га избоду онијем кољем, па га баце на ватру те изгори. Кажу да таковога

вукодлака нађу у гробу и он се угојио, надуо и поцрвењео од људске крви („црвен као вампир“). Вукодлак долази кашто и својој жени (а особито ако му је лијепа и млада) те спава с њоме, и кажу да оно дијете нема костију које се роди с вукодлаком. А у вријеме глади често га привиђају око воденица, око амбара житнијех и око чардака и кошева кукурузнијех. Кажу да све иде са својијем покровом преко рамена. Он се може провући и кроз најмању рупицу, за то не помаже од њега врата затворати као ни од вјештица. (1867: 213-214)

Детаљан опис који нам Вук Караџић даје суштински најбоље дефинише ово натприродно биће. Осим термина вампир, у домаћем фолклору заступљен је и облик вукодлак, али и низ других израза које бележи наш истакнути етнолог и фолклориста Тихомир Ђорђевић. Међу њима се између осталог налазе и следећи називи: *вамџирин*, *вајер*, *војер*, *војир*, *лијир*, *ламџир*, *ламџиер*, *вук*, *вукодлак*, *волкодлак*, *укодлак*, *кодлак*, *кудљак*, *вукозлак*, *вукозлацина*, *вједојоња*, *једојоња*, *видојоја*, *ширијун*, *џенац*, *џењац*, *медовина*, *џрикосац*, *косац*, *џродник*, *џромник*, *џаласам*, *лајир*, *ујир*, *ујирина* (Ђирковић, Михаљчић 1999: 118).

Међутим, онда када мит прерасте у реалност, поставља се питање да ли је и у којој мери народна религија поуздана. Иако смо претходно истакли изузетно јаку повезаност српске народне традиције са примордијалним политеизмом, веровање у вампире превазилази те митолошке оквире. Први случајеви вампиризма, тачније први именом и презименом заведени „српски вампири“, али и учесталост активности окарактерисаних као „вамписка деловања“, почињу да се јављају на територији наше земље у XVIII веку, иако сведочења домаћих извора о „празним гробовима“ и „покојницима који пију крв“ сежу и даље у прошлост (наиме, помињу се и у Душановом законику из 1349. године). У том периоду хроничари, путописци и етнографи настојали су да одреде колевку мита о вампиру, услед чега је кроз централне, источне и западне делове наше земље прошао велики број страних, махом аустријских, истраживача чији је циљ био бележење мистичних и бизарних смртних случајева. Њихови извори данас представљају једне од најрелевантнијих докумената

који сведоче о вампирским легендама и праксама на подручју наше земље.

Случај који је Србију дефинисао као постојбину вампира јесте смрт сељака Петра Благојевића (према аустријским изворима Peter Plogojowitz) из села Кисилево 1725. године, за кога је локално становништво тврдило да се „повампирио“ и вратио у село како би мучио и прогањао сељане. Прича о Благојевићу највероватније би остала упамћена као сеоска народна легенда да извештај о свим дешавањима није документовао и европској јавности представио тадашњи провизор аустријског цара Фромбалд. Извештај овог службеника објављен је по први пут у листу *Vossische Zeitung* 1725, док је код нас преведен и публикован у *Времену* тек 1932. године (Марјановић 2012: 23). Неколико година касније, европска јавност поново је извештавала о „српским вампирима“ када су слична дешавања примећена у селу Медвеђа, недуго након смрти Павла Арнаута. У оба случаја, аустријски провизори, православни свештеници и војници присуствовали су ексхумацији лешева покојника за које се веровало да су вампири, након чега је потврђен њихов демонски изглед. У складу са народном традицијом и обичајима обављени су ритуали приликом којих су Благојевићу и Арнауту одрубљене главе, а кроз груди прободени глогови кочевци.

Важно је истаћи да иако вампиризам није присутан само у српском фолклору, термин *vampir* етимолошки припада нашем језику, те се верује да је ова реч управо из српског продрла у лексичке фондове других језика у оквиру којих и данас егзистира, како у свом изворном облику, тако и у различитим варијантама. Александар Лома објашњава да је поменути израз ушао у друге језике управо посредством аустријске периодике из прве половине XVIII века која је тамошње становништво нашироко извештавала о случајевима српског вампиризма (2004: 54). Такође, из наведеног јасно долазимо до закључка да српска представа вампира у великој мери конституише савремену и општепризнату слику о овим натприродним бићима у оквиру популарне културе. Ипак, треба имати на уму чињеницу да није реч о искључиво српским, већ боље речено о словенским

веровањима, заступљеним и код других словенских народа. Узевши у обзир савремене доживљаје вампиризма, запажамо својеврсну неправду према српској народној религији као творцу мита о „живом мртвацу“, будући да је суседна Румунија на потпуно невероватан начин и наизглед неповратно „преотела“ наш домаћи бренд. И поред чињенице да се Петар Благојевић сматра првим српским, али и европским вампиром, у свету је појам вампира остао трајно повезан са румунском историјом и културном традицијом. Ирски књижевник Брем Стокер заслужан је за светску славу чувеног грофа Дракуле из Трансилваније, који је данас постао синоним за вампира, премда са митолошког аспекта не постоје никакви основи за то. Историјске, фолклорне и митолошке представе о Дракули постојале су и раније, но до њихове коначне синтезе долази у Стокеровом роману (Holte 1997: 18). Комбинујући ова три сегмента Стокер ствара потпуно нову, данас засигурно и најпознатију слику о Дракули.

Своју причу о надалеко познатом вампиру Стокер је први пут испричао 1897. године и тиме стекао светску славу. Радња овог романа смештена је Румунију, тачније Трансилванију, која и данас због своје мистичне природе изазива интересовање. Главни јунак је имућни гроф Дракула који вековима уназад мами жртве у свој велелепни дворца у Трансилванији. Стокеров гроф је убрзо био повезан са Владом III Цепешом, односно кнезом Дракулом, неумољивим, окрутним влашким владаром из XV века који је остао упамћен као један од највећих злотвора у људској историји. Осим што је преузео надимак румунског владара, писац је и саму радњу романа сместио у његову домовину, Румунију. У то време Трансилванија је представљала супротност западу и била окарактерисана као неистражена, мистична територија са паранормалним појавама. На основу тих, али и других детаља који се помињу, читалачка публика и књижевна критика дошли су до закључка да је овом ирском књижевнику као инспирација за креирање главног лика послужио господар некадашње румунске кнежевине. Међутим, с обзиром на то да румунски фолклор упркос страним историјским хроникама тог времена кроз своја предања настоји да влада

Цепеша Дракулу представи као својеврсног Робина Худа, несхваћеног јунака, борца за домовину и румунски народ, закључујемо да је специфична повезаност између лика Влада Цепеша и вампира Дракуле заправо продукт Стокерове фикције. У њиховим очима Влад је био храбри ратник, мудар и способан војсковођа, а његови походи против Турака окарактерисани су као јуначки подвизи којима је овај кнез спасао не само румунски народ, већ и целокупно хришћанство (Мекнели, Флореску 1972: 53-54). И поред тога, данас остаје неизбежно повезивање ова два потпуно различита аспекта. Роман *Дракула* постао је прва асоцијација на помен Румуније, а послужио је и као даља инспирација бројим истакнутим уметничким ствараоцима XX века.

Поменуто књижевно дело, дакле, сасвим оправдано можемо сматрати претечом актуелних остварења инспирисаних вампирском тематиком. Опште је позната чињеница да популарна култура мења доживљај најразличитијих културних аспеката и самим тим креира један потпуно нов продукт намењен широкој аудијенцији. У том контексту не заостају ни модерне представе о вампирима као измењеној перцепцији првобитних карактеристика ових митолошких бића. Премда је вампирizam као појава која истовремено плаши и интригира одувек долазио у жижу интересовања, појављивање Стокеровог романа засигурно је направило прекретницу у начину схватања поменутих паранормалних активности и заувек променило слику о њима у колективној свести многих култура. Примери из области књижевности, филма и музике откривају нам у којој мери је тренд савремене комерцијализације успео да на темељима традиционалне перцепције вампира као натприродног бића изгради нов, измењен и далеко примамљивији лик који је за кратко време освојио публику широм света.

Као један од најранијих примера светске књижевности који је инспирисан оригиналним моделом вампиризма издвајамо готичку поему немачког песника Готфрида Аугуста Бургера (Gottfried August Bürger) из 1773, под називом *Ленор* (Леноре). Поема говори о девојци која након своје смрти поново оживљава и устаје из гроба, због чега се сматра

вампирицом. Убрзо након објављивања поема је преведена на енглески језик, те је данас већина читалачке публике зна под називом *Ellenore* (Wadsworth Longfellow 1845: 274-277). Године 1797. уследила је Гетеова (Goethe) *Млада са Коринџа* (у оригиналу *Die Braut von Korinth*, енглески превод *The Bride of Corinth*) која се враћа из мртвих у потрази за својим вереником. Књижевни критичари верују да је ова песма утицала на даљи развој хорор и готичког жанра у светској поезији, те да у складу с тим представља основ каснијих литерарних дела која обрађују мотиве вампиризма (Дуе 2004: 142). У контексту овог истраживања никако не смемо заобићи ни допринос Лорда Бајрона (Lord Byron), водеће личности књижевног романтизма. Тематика вампиризма присутна је пре свега у његовој песми инспирисаној оријентом под називом *Ђаур*¹ (*The Giaour*) из 1813. У средишту дешавања налази се немогућа љубавна прича између Лејле (Leila), једне од Хасан-пашиних жена, и Ђаура, односно „неверника“. Због своје прељубе Лејла бива осуђена на смрт, а њен љубавник решава да се освети и убије Хасан-пашу. Након почињеног злочина Ђаур постаје калуђер, али зло у њему не престаје да тиња. Његова судбина је да после смрти постане вампир и заувек у непрестаној агонији пије крв својих вољених (Weinstock 2014: 557). Осим у овој песми, елементи вампиризма забележени су и у другим Бајроновим делима, попут приче *Fragment of a Novel* која је касније послужила као инспирација за Полидоријеву (John William Polidori) новелу *The Vampyre*, а за коју се дуго веровало да је заправо Бајронова (Twitchell 1981: 113). Вредна помена су свакако и дела попут *Кармиле* (*Carmilla*) Шеридена Ле Фануа (Sheridan Le Fanu) у коме се прича о женском вампиру сексуализује, затим Стокеров *Дракула*, па чак и приповетка српског књижевника Милована Глишића из 1880. године под називом *После деведесет њ година* која за централну личност има српског вампира из Зарожја, Саву Савановића. Поменута легенда, настала у време када је Србија увелико сматрана колевком вампиризма, уједно представља и најпознатије дело српске књижевности које жанровски припада

1 Ђаур (мушки род) – неверник, кривоверник, јеретик; погрдно име којим Турци називају хришћане.

хорору. Међутим, прича о српским вампирима у светској књижевности се не зауставља ту. Као једну од битних студија преточених у роман издвајамо дело америчког историчара Џејмса Лајона (James Lyon), *Пољубац лејџира* (*Kiss of the Butterfly*) у коме аутор уз дозу фикције презентује синтезу својих дугогодишњих истраживања вампиризма на територији наше земље.

Упркос низу поменутих дела, прекретницу у савременој визији вампира чини долазак XX века који са собом доноси мноштво романа, прича, приповетки, песама и других књижевних облика инспирисаних митолошким ликом демона који пије крв. Но, као најснажнији фактор који је на вишедеценијском плану мењао слику о вампирима и вампиризму уопште, сасвим слободно можемо издвојити филмску индустрију. Начин на који је у историји светске кинематографије приказан вампир отворио је једну потпуно нову димензију доживљаја истих. Уколико узмемо у обзир митолошке представе о вампирима заступљене на територији Северне и Јужне Америке, афричких земаља, Кине, Јапана и Аустралије, увидећемо да оне не кореспондирају са комерцијалним ликом вампира каквог данас познајемо. Генерисање лика страшног, опасног, крволочног, ружног, мршаваг и високог демона са дугим ноктима и оштрим очњацима на филмском платну заправо полази од европске, тачније српске народне представе о овим натприродним бићима (управо оне коју нам је Вук Стефановић Караџић презентовао), иако се сценарији неретко ослањају искључиво на чувено Стокерово дело. Филм који у том погледу можемо сматрати пиониром јесте управо прва екранизација чувеног романа ирског књижевника под истоименим називом из 1920. године. Реч је о неком филму, руској верзији приче о грофу Дракули. Нажалост, до данас није сачувана ниједна копија ове екранизације. Две године касније уследио је *Носферату*, један од засигурно најпознатијих црно-белих филмова о вампирима. Иако је радња овог остварења у великој мери приближена радњи познатог Дракуле, постоје одређене разлике, због чега се не може у потпуности сматрати веродостојном екранизацијом. Невероватан успех који су забележили

први филмови о трансилванијском вампиру покреће продукцију низа тематски сличних или потпуно истих остварења који Стокеровог јунака представљају као протагонисту. Вредни помена су следећи наслови: *Дракула* (шпанска верзија *Dracula* из 1931. године), *Дракулин хорор* (*Horror of Dracula*, 1958), *Гроф Дракула* (шпанска верзија *El Conde Dracula*, 1970), као и *Дракула* (*Dracula*) у режији Френсиса Кополе (Francis Coppola) из 1992.

Међу причама које су мит о вампирима пренеле на филмско платно налазе се и оне које настоје да одвоје лик Дракуле од митолошке слике вампира као натприродног бића. Реч је о филмовима чији ликови почивају на традиционалној перцепцији вампира, истовремено је модернизујући и стављајући у оквире данашњице. У том светлу можемо разликовати жанровски различита виђења вампира, од оних који задржавају мистичну и демонску слику о њима и припадају хорорима, драмама и трилерима, до других у којима се ова створења романтизују, добијају своју емотивну, понекад и комичну страну и гледаоцима приближавају на један потпуно нов начин.

Интервју са вампиром (*Interview With the Vampire*) из 1994. године једна је од најуспешнијих филмских екранизација икада. У питању је филм снимљен по мотивима првог дела чувених *Вампирских хроника* (*The Vampire Chronicles*), ауторке Ен Рајс (Anne Rice) и прати животну причу вампира Лестата из XVIII века који америчком новинару прича о свом животу, пријатељу Луису и младој девојци оболелој од куге по имену Клаудија коју Лестат уједом претвара у вампира, даје јој бесмртност и спасава сигурне смрти. Интересантно је напоменути да се део радње одвија у Европи у коју Клаудија и Луис стижу из Америке након неуспелог покушаја да се отарасе Лестата заувек. Двојац путује по источном делу континента и долази до закључка да су вампири у Европи потпуно чудна, неинтелигентна и примитивна врста. Оваквом представом америчка ауторка потпуно мења доживљај вампира у колективној свести гледалаца, будући да настоји да кроз фикцију колевку вампиризма из Европе пресели у Америку. Осим тога, закључујемо да одабир глумачке поставе коју чине

најактуелнији холивудски глумци Том Круз (Tom Cruise), Бред Пит (Brad Pitt) и Антонио Бандерас, такође мења увржено мишљење да вампири морају бити страшни и ружни.

Крај XX и почетак XXI века обележава филмски серијал *Блејд* (*Blade*, 1998, 2002, 2004) у коме поново имамо прилику да вампире доживимо на начин другачији од традиционалног. Херој овог серијала је Блејд, полу-човек, полу-вампир, који се посвећује борби против демона са циљем да заштити људски род. У овом остварењу режисера Стивена Норингтона (Stephen Norrington) вампири су наша стварност. Изгледају потпуно идентично, крећу се међу нама, живе са нама и кују план о коначном истребљењу људске врсте. Акциони хорор серијал филмова о Блејду кога тумачи Весли Снајпс (Wesley Snipes) публици нуди изузетно атрактивну и нову визију о вампирима, због чега је уједно и постао један од најомиљенијих и најгледанијих. Осим Блејда, као велики борац за опстанак људске врсте издваја се и некада популарна средњошколка *Бафи, убица вампира* из истоимене серије (*Buffy the Vampire Slayer*). Бафи је судбински предоређена да се бори против ових демонских бића у чему јој кроз невероватних 7 сезона помажу пријатељи. Како би концепт вампиризма приближили и млађој публици, тачније адолесцентима који чине основну циљну групу, а уједно и скренули пажњу публике са невешто портретисаних вампироликих бића, редитељи и сценаристи су се потрудили да осим класичне борбе између добра и зла у саму срж дешавања уведу пријатељске, породичне и љубавне релације. На тај начин прича о девојци убици вампира постаје комплекснија и интересантнија већем броју гледалаца, што уједно и јесте циљ сваког холивудског остварења.

Сличан заплет доноси и америчка телевизијска серија *Права крв* (*True Blood*), заснована на фантастичним трилерима књижевнице Шарлин Харис (Charlaine Harris). Радња је смештена у измишљени мали град Бон Темпс у савезној држави Луизијани на југу САД. Главни лик је Суки (Sookie), млада конобарица са несвакидашњим магичним даром који јој омогућује да чита мисли. Када се Суки заљуби у Била, zgodног вампира из XIX века, њен живот добија потпуно

неочекивани обрт. Упознаје се са магичним светом натприродних бића и вампира који непримећено живе међу људима захваљујући „правој крви“, синтетичком изуму јапанских научника. Борба младе хероине са најразличитијим демонским створењима представља централну тему овог телевизијског остварења, док се истовремено преплићу и судбине других ликова, као и њена невероватна љубавна прича са вампиром. Тада се у новим медијима формира потпуно нови жанр који вампиризам уводи у романтичну представу савремене верзије Ромеа и Јулије. Заједно са серијом *Права крв*, 2008. године упознајемо се са још једном тинејџ сагом о забрањеној љубави између младе средњошколке и атрактивног вампира. У питању је екранизација чувених романа списатељице Стефани Мајер (Stephenie Meyer) под називом *Сумрак (Twilight)*. Фамозна љубавна прича Беле Свон (Bella Swan) и Едварда Калена (Edward Cullen) и данас, чак десет година након премијерног приказивања првог дела успева да привуче пажњу светске јавности. За разлику од *Праве крви* која представља суровију, мрачнију и сексуализовану визију вампиризма, *Сумрак* сага је у потпуности окренута љубавном жанру. Акценат је према ауторкиним речима стављен на живот, а не смрт, и љубав, а не пожуду. Инспирисана класицима светске књижевности попут *Гордосћи и њреграсуде*, *Орканских висова*, *Ромеа и Јулије* и Шекспирове драме *Сан лејтње ноћи*, славна књижевница формира потпуно другачији карактер главног јунака који за кратко време постаје симбол модерне представе о вампиру у новим медијима. Уместо традиционалне улоге негативаца, окрутних убица и монструма, вампири захваљујући популаризацији романа Шарлин Харис и Стефани Мајер, али и њиховим холивудским екранизацијама, добијају до тада невиђену позитивну, емотивну страну личности и заводљив, атрактиван физички изглед, услед чега у популарној култури XXI века постају омиљени ликови и хероји. Стога, анализирајући вампирима инспирисане филмове и серије с краја прошлог и почетка овог века уочавамо прекид некада актуелне тенденције да се ова тематика уклапа у строго одређене калупе жанрова страве и ужаса. Лик вампира пролази кроз својеврсну

еволуцију на филмском платну, будући да се са сваким новим остварењем портретише као далеко комплекснији карактер. Комерцијализација вампира доживљава своју кулминацију почетком новог миленијума са појавом првих филмова и серијских програма у којима ова бића играју главне позитивце.

Вампири су били инспирација и неким од културних музичких извођача. Тако можемо поменути чувене нумере попут *Vampire Blues* (Neil Young), *Bloodletting* (The Vampire Song), *Possum Kingdom* (The Toadies), *Closer* (Kings of Leon), *We Suck Young Blood* (Radiohead), *Dracula's Wedding* (Outkast), *Bullet With Butterfly Wings* (Smashing Pumpkins), *At Dawn They Sleep* (Slayer), *Vampires Will Never Hurt You* (My Chemical Romance), *Baby Vampire Made Me* (Helium), *Vampira* (The Misfits), *Nosferatu* (Blue Öyster Cult), *Night of the Vampire* (Roky Erickson) и многе друге чији стихови говоре о „живим мртвацима“². Музичка индустрија у том смислу одлази и корак даље, те се лик вампира појављује и у музичким спотовима. Само неки од примера су видео екранизације песама готик и хеви метал бендова у којима су вампири приказани као страшнек рвопије, попут *Killers With The Cross*, немачког метал бенда Powerwolf, *Lilith's Embrace*, норвешког бенда Ancient или *Angels of the Dark* групе Blutengel. С друге стране, спот шкотске музичарке Ени Ленокс (Annie Lenox) и балада *Love Song For A Vampire* романтизују представу о овим бићима и савршено прате радњу Кополиног филма о Дракули из 1992. године.

Због своје специфичне природе и изузетно велике популарности стечене захваљујући великим холивудским и музичким хитовима, вампири су неретко коришћени и у маркетиншке сврхе. Тако је лик овог митолошког бића 2012. искоришћен за снимање рекламне кампање за компанију Ауди уз слоган *So long vampires* (*Збогом, вампири*). Позната марка наочара за сунце *Ray-Ban* у свом рекламном споту приказује вампире који уз помоћ њихових модела успевају да избегну сигурну смрт приликом изласка сунца, док

2 Опширније на: <https://www.rollingstone.com/music/music-lists/the-15-greatest-songs-about-vampires-22357/neil-young-vampire-blues-233738/> (приступљено 29.9.2018.)

амерички телевизијски провајдер *Spectrum TV* на комичан начин представља проблеме старог вампирског брачног пара са кабловском телевизијом. Уз то, треба поменути да постоји и низ анимираних филмова, видео-игрица и стрипова који на одређени начин такође обрађују тему вампиризма.

Из свега наведеног, сасвим оправдано намеће се закључак да је кроз разне облике уметности легенда о вампирима приказана на најразличитије начине. Премда већина аутора полази од конвенционалне дефиниције вампира као митолошког бића, њихова инспирација и потреба за презентовањем што примамљивијег маркетиншког производа води их корак даље, резултирајући потпуно промењеном перцепцијом вампира какву познаје наша културна традиција. Упркос чињеницама да се према свим релевантним светским студијама и историјским хроникама Србија истиче као постојбина вампира, те да сам термин има српску, словенску етимологију, вампиризам и савремене представе о овим натприродним бићима све мање се ослањају на своју традиционалну позадину. Појава романа Брема Стокера у колективној свести свих култура трајно је лик вампира повезала са историјским ликом средњовековног владара Влада Цепеша Дракуле, у чијој сенци се и данас налазе приче о првим српским и европским вампирима из XVIII века. Румунија данас захваљујући овој потпуно неоснованој констатацији развија одређену врсту „вампирског туризма“, због чега на хиљаде посетилаца годишње долази у Трансилванију како би обишли Дракулин замак који суштински није ни у каквој корелацији са вампиризмом. С друге стране, наша земља заборављана свој „вампирски бренд“ и пропушта прилику да свет упозна са „правим вампирима“. О овој тврдњи довољно говори чињеница да су домаће уметничке представе вампира изузетно оскудне, те да у том контексту релевантним и најпознатијим можемо сматрати само Глишићеву приповетку о Сави Савановићу и филм редитеља Ђорђа Кадијевића по имену *Лейџирица* из далеке 1973. чија је радња инспирисана поменутом приповетком.

Удаљавајући се од традиционалног и фолклорног виђења вампира потеклог из српске и уопште словенске

митологије, велике светске индустрије потпуно мењају слику о овим натприродним бићима у колективној свести свих култура. Уколико упоредимо представе о вампирима из XVIII и XXI века, уочавамо драстичну разлику. У савременом добу прича о „живим мртвацима“ схваћена је као идеална прилика за комерцијализацију и привлачење ширег аудиоријума. Популарна култура уобличила је потпуно ново виђење ових натприродних бића и етикетира их на најразличитије начине. Вампири су стога за релативно кратак временски период од убица, крвопија и сексуалних предаatora постали zgodни, леви, емотивни, несхваћени романтичари, хероји, заштитници жена и међу млађом популацијом омиљени ликови. Међутим, и поред трајно промењене перцепције, лик вампира у одређеној мери и дан-данас задржава своје исконске карактеристике, управо оне које му према предањима српске народне религије и припадају.

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

- Bane, T. *Encyclopedia of Vampire Mythology*. Jefferson: McFarland, 2010.
- Ђирковић, Сима, и Раде Михаљчић (прир.). *Лексикон српској средњеј века*. Београд: Knowledge, 1999.
- Dye, Ellis. *Love and Death in Goethe: One and Double*. Rochester: Boydell & Brewer, 2004.
- Holte Craig, James. *Dracula in the Dark, The Dracula Film Adaptation*. London: Greenwood Press, 1997.
- Kallen, Stuart. *Vampire History and Lore*. San Diego: ReferencePoint Press, 2011.
- Лома, Александар. „Димом у небо, обред спаљивања мртвих у старим и традиционалним културама. Његово осмишљење у есхатолошким представама индоевропских, са посебним освртом на паганске Словене“. *Кодови словенских култура*, 9 (2004): 7-64. Штампано.
- Марјановић, Весна, и Дејан Стојиљковић. *Живи њокојник*. Београд: Службени гласник, 2012.
- McLeod, John. *Vampires: A Bite-Sized History*. Sydney: Allen & Unwin, 2010.
- Мекнели, Рејмонд, и Раду Флореску. *У њојрази за Дракулом: Истинијта њрича о Дракули и лејендама о вампирима*. Београд:

- Просвета, 1972.
- Стефановић Караџић, Вук. *Животи и обичаји народа српскога*. Беч: Наклада Ане удове В.С. Караџића, 1867.
- Twitchell, James B. *The Living Dead: A Study of the Vampire in Romantic Literature*. Durham: Duke University Press, 1981.
- Wadsworth Longfellow, Henry. *The Poets and Poetry of Europe: With Introductions and Biographical Notices*. Philadelphia: Carey and Hart, 1854.
- Weinstock, Jeffrey Andrew (ed.). *The Ashgate Encyclopedia of Literary and Cinematic Monsters*. New York: Routledge, 2014.

Zorana Đukić

HISTORICAL AND MYTHOLOGICAL
IMAGES OF VAMPIRES
IN THE CONTEXT OF POPULAR CULTURE

Resume

For the centuries, the myth of the “living dead” has served as an inspiration to many artists whose works contributed to the creation of a certain vampire concept in the context of popular culture. The famous novel by Irish author Bram Stoker unjustifiedly placed the cradle of vampirism in neighboring Romania, although the polytheistic background of Serbian cultural tradition contributed significantly to its formation, and historical chronicles testified about vampiric activities in our country. Building the vampire’s character in art and collective consciousness of a large part of the population continues to find its foothold in Serbian folklore performances, although it has undergone a drastic transformation from antagonist to protagonist during decades.